1462

...литературы и ...
РУКОПИСЕЙ
№ 271
98 стр. 1979 г.
гор. Фрунзе

ДЛЯ БУМАГ

Материалы по „Манасу".

Сдал Чаманлов.

Indeks 15.
Inb. nr 24
3 yk. 1 egzp.

Канцелярские товары

24 стр.

1-й Запись

Библиотека
Школа
Семья

ТЕТРАДЬ

по _____ учени_____

_____ класса _____ школы

1-й Диктант.

_____

_____

_____

НАС ЭПОСУ КА...

КӨРСӨТКӨМ УЛУУ МУРАСЫ.

Жомокчу Албанов

Байчериден.

Манастын атасы Жакыпкан
болгон. Аны эки катыны болгон.
Бирничиси Чыйырды: Экинчиси Багым-
дооолот: Чыйырдыдан Манас болгон
Багымдооолоттон Абыке, Кобош деген
эки уулу болот. Манастын эки
катыны болот. Бири Каныкей.
Экинчиси Накылай. Манас
калмака барып уруш салып журуп
жарадар болот. Аны уйго алып
келип багат. Ошол кезде Каныкей-
ди боюнда болуп туруга жакын
калат. Ошол кезде Каныкейага
Карабастан Маласка кумбоз солу-
га даярдана берет. Кумбозду салып
бутурат. Ошол кезде манастын
жарасы айдан кучоп калат.

уч. 1 страда

Калыкей Манаска торосом
баламды корун калыпы дей
алаксытып! Эртецки куну
дуйшомбу. Дуйшомбуго куйсоцчу дей
Семетейди дуйшомбу куну тороит.
Ошол кезде Калыкей Семетейди
которун келгенде Манас уулун
Колуна алып турун калыкейге.

Азаматым калыкей

Бодру кызыл, Сырты кок

Болормон туун Салыпсыц дей
манас андан ары Айры калпак кыргызды

Асылын болор бул бала дей
балынын болормон болорун жана
откудлурун сынап сынына толтурун
уулун жактырат. андан кийин Манас
алагар козун алайтып, а дуйно кетин
калды ошол. Кылагар козун кылайтып
Кыямат коздон калды ошол. Манас
Олгондон кийин Манасты гумбозуно коет.

Манас олгондон бир нече кундон кийин
Манастын мал мулкун талан алышат
Маластын кичине катыны Шоруктун
Кызы Өакылайды Говош аялдыка
алат. Авыка болсо ошол жерден
Калыкейдин Сулуулугуна Сукталын
Актыгына ашыгын алмак болот.
Бирок калыкей ага эч кандай
Тиймекчи эмес. Ошол кезде
Авыка калыкейге жуучулар
жибарет. Бирок арага келген жуучуларга
Тарамун тошогун баскан оцобу
Баскан жери тоцобу. Ден
Калыкей келген жуучулардын ичин
жарын озу качууга камынып калат.
Бирок качпаса зордуктан, кордуктан
Калыкейди аялдыка алмак болуучу.
Калыкей кечкурун чыйырды кайненесин
Өзрчитип алып качып жоноийт.
Жонон жудун Отурун нечен кыя бел басат

Нечи ныя жол басат.
Табылгылуу колотко
Талбай кирип баратты
Карагайлуу колотко
Качып кетип баратты.
Качып басып отурун
Тапандары тешилди.
Калыкейдин качкалын, бакай билип
калат да ачка арык качып
кеткенин [redacted] билет да бир койду
согон аны бышырып алып Калыкейди
изден жоноит.

*

КӨРСӨТКӨМ УЛУУ МУРАСЫ.

Карагайдын ичинен
Кацшылан бала ун Ечгаб
ун чыкан жака будулуп
Бакайкан келин угутуб
Тушо калып бакайкан
Устуно келин калдыго
Алдан бакай кеп айтат =
Ушундай беле жоругуц
Ачкасынан балага
Ала келген кубрукту.
Кордурун тозо берди дейт
Бир чаначта кымыздын
Улуцун чечин берди дейт
Чанаштагы кымызды
Ичин бала тойду дейт.
Тойун бала мемирен
Устан жатып калды дейт
Бакай кан аеда мыйдай дейт =
Бериалып кел баланы
Семетейди коройун
Корун ковнум тоёрон

уч. 1 страда

Баланы, каникей бурс койгондо
Бакай, баланы алып колуна
Байкан сынан алды дуйт.
Айланайын айсалам
Жакшы бакын баланы
Соттон калган кыякты
Бурсемейтей Еунакты
Кайзадан колган желекти
Бурсемейтей белекти
Жакшы багын остурчун.
Бодру кызыл сыртты кок
Болормон туук коюсун
Кармаганын капшарган
Кара жерга жашарган
Кайратту туук коюсуц
Да Бакай каныкейдин туукан
Селитейин Сынан Сынына толтурун
Айткан да баланы багуу учун
Кайда алпара турганды жонун
до сурагандa каныкей.

манастын достору болуп жүргон
биринчи Жанабыл ж/н жащ кабыл
жан аяшнас дос болгон мында барып
багып келүүсүн айтат. анда Бакай
~~манастын досу~~ Жанабыл ж/н жащ-
кабыл деген манастын чоңдугунан
зордугунан корюконунан дос болуп
жүргондугун айтат. Мындан кийин
каныкей манастын досу болуп жүргон
эмманбайдын эр тоштук деген бар
буга алпарын багып остүрүп келүүсүн
жана аныи жакшы кыщ экендигин
айтканда. Бакай анда мунайтат
ээ эси жок аяшим сен дагыда билбепсиц
Манастын чоңдугунан коркун дос
болуп жүргон. эгер баратурган болсоц
Сиин балаңды өлтүрүп сага зордуктан
нике кыят да аялдыка алат
өшештин сиин козунду кащайтат

уч. 1 страда

Бакай, каникейге акыл айтат
Ээ аяшим сен манастын досторуна
барам дри эч бир убара болбо да озуцдун
атац Темиркандын шаарына бар ~~[illegible]~~
ошол жерде балацды остур да ошол
жерде остур. Дри бакай акыл айтат.
Бул акыл Каныкей, менен Чыйырдыга
жагат. Бирок мурун бир убакта
атасы менен каныкей тарынын
калышкан болчу ошону учун барчысы
колчан эмес. Бирок манастын досторунан
корокту атасына барууун айткан.
Мына ошондуктан Бакай, Чыйырды мен
Каныкейге коштоцун Авыка, кобош окоо
болин калат дри цаацын учун коздон
жоноит. Мындан кийин Чыйырды менен
Каныкей окоо Семитейди которун
атасы Темиркандын шаарын коздон
жонон калат. Жолдо келе жатын
жоонун буттары оюлун, жоорун кетет.

Мына ошонтип атасы Темиркандын
шаарына жакын калган кезинде
Темиркандын баласы на жолугун
буларды ошуйуна алып кетет.
Мындан барган убакта Балоны
Таятасы багып алган. Темиркан эмин
чогултун жардык салат. „Кимде ким
Семетейди манастын уулу ден айткан
Кишини оозуна коргошун куям ден айткан.
Бала Семетей таятасынын колунда
жүрүп эр жетип чоңойо баштайт.
атасынын үйүнде жүргон кезинде
Итагытын кущ салып уучулук кылып
~~кезинде~~ жүргон кезинде бир токой го
барын кыргоолго ак жумкарын салат
ак шумкар кыргоолду ала-албай калып
кыргоол бир колуг очурун коо болун жүргон
таздын нары жагын конот да шумкар
бери жагына конот. Ошол кезде Семетей
Сары тазга шумкарын учурун коюуну

уч. Петрадь

Суралат. Ошол кезде Сары таз Каяша
айтып: Кыргоолуцду коргудой кыдда
тазыц мында жок, Ак шумкарыц
коргудой ацдоочу тазыц мында жок.
Мен озумдун комудумду очуго албай
жудом" - дп айтат. мындан семетей-
дин ачуусу келип. Жабачынын жалындай
жалдык жулу бар экен жакасынан
усарын чыча тушот да, тогуз огуз
тёрисин ~~[illegible]~~ овок кылган булдурсун
каяша берчи катынды какыйлаткан
булдурсун ошол булдурсун менен чабат
чапкан кезде Сары таз эси оп
жыгылып калат да кайра эсине келип
айтарына келип, айтып коё берип.
Суйлорунь келип, Суйлоп коё берип
Мындай дейт. мындай демиц бар экен
калмакты чаап алсацчы
Атаздын очун алсацчы

Кулдук куя экени билинди
жонум жаман тилинди
Сенин атаң буя манас
Тогорокта чоң откон
Жериң Талас болучу
Атаң манас болучу
Каныкей Сенин оз энең
Чыйырды Сенин чоң энең
Долу сенин эки энең
Долулука чыдабай качын келген болучу - ден
Сары таз бардыгын айта баштайт
Мына ошондо Семетей атынан тушун
кайра баштан сурай баштайт мына
ошол кезде бардык болгон шити башынан
аягына чейин семетейге баяндан тушундурот.
Мына ошол кезде Семетей Сары тазга:
„Эгер ушуя айткан созуң чын боло турган болсо
мен таласка барганда кан которун коём"
ден Семетей атына минин уйун кездой
жонойт да тура эжем ден жургон.

анасы Каныкейдин уйуно барып тушун
сунган бутун тартбай, жумган козун
ачпай жатып алат. Мына ошол кезде
Каныкей оозум ашка тийчинде, тумшугум
ташка тийербо, деп белдемчисин байланып
безелинин айланып журун оюнчу кыздарды
чыкырып келет да, эгер мени тартса ойнон
турун кетет. Атасын тарткан орболо
турбай жатып алат деп оз ичинен
ойлонот. Кочкоидоу карктуу жан
Карк сулоосун борктуу жан
Кандын кызы калыйман
Бектин кызы алтыман
Урумдан келсен узун кыз
Эки тугой кызыл кыз
Оюнчу кыздардын башчысы болун
аяландырып Семетейди тегеректен ойнон
ырдап „тоготмок" жана башка оюндарды
курун кулдурун тургузуга аракет кылышат
Бирок манастын цулу Семетей

жумган козун ачпай сунган путун
тартпай жаткан жерінен эч бир
козголбойт. ошондон кийин

Эрди туйрук кара кыз
Эр албаган сары кыз
Моюнду бурун оюнду бузун
Семетей болсо озуно ден оюнду
бузун кетин калышат. Алар кеткенден кийин
Семетей ордунан турун апасы каныкейди
чыкырып колунан карман сурай баштайт.
Менин жерим каер элим каер
атам ким, энен ким ден колун коё
бербей турун сурай баштайт. мына ошондо
каныкей Жерец ушул жер. элиц ушул жер
атац темир кан, энец Ак эркеч болот ден
ыйлап жалгон суйлоп, мен эжецмин деди
мына ошондо ~~[illegible]~~ Семетей, апасы
каныкейге: айтпасацца апаке, менин жерим
талас атам Манас. Анам каныкей сен, чоц энем
чыйырди. эчер силер айтпай менин бурсанун

жериндр алын журуудр кандай, сен ана
азыр барын ~~ан~~ Таятамдын ак тултарын
сурап бер, мынан барын келемин.
Вырнайзасын, ак олпогун, калкалын
он оки жабдык бирысын сурап келин
пресиц. кунулдук кучун керек кылам дди
жумшайт. каныкей анда атасы Тюмуркан
менен бир кеде уруштун ушул кунго чейин
барбай жургонун айтат. бирок Семетей
ага болбостон таятасынынына жиберет
ачер дейт Семетей сураганды бербей турган
болсо эшектей кардын эшин, тошокто
башын кесемин дейт. Каныкей атасынын
уйуно барат. да. Кара возуна кан толгон
кандай неме айтты экен бирооруна
жан толгон, кандай неме айтты экен.
Семетейге бирю жериц талас, атац
малас, энец каныкей, чоц энец чыйырды
дди айтып койгонун айтат да сиздин
Ак тултарыцызды жала онеки жабдык

КӨРСӨТКӨН УЛУУ МУРАСЫ.

курал жарагыцызды берип турсун деп
жибердим ~~деп~~ атасына айтат. бирок атаж
бардыгын берип ак оянгун бербей эгер
олсок соогумо жаптырам тирүү болсом
жамынып жүрөмүн дейт. мына ошол
убакта семетей эшиктен угун үйгө
ачуусу келип кирип келгенде таенеси
акылдуу кишиэкен семетейдин ачуусу
келгенин билип, Калжыцдаган калжыц. чал
калжыцдабай жон отур. Кулжуцдаган
кулжуц чал, кулжуцдабай жон отур менин
балам кийбеген ким кийет деп бардык
он эки жабдык баарысын тэкпой чачпай
алып берет. Семетей бардык жарагын
тагынып таятасынын ак тулпар
атын минип жонон жүрүп берет.
мына ошондо апасы: элчиги селпилдеп
эки буту телпилдеп баласынын аркасынан
эй жерге чейин бирге барат да баласына
томондоудой создорду айтат.

Айланайын балам ай
Атац манас болучу
Жериц таласа болучу
Эки арам ногой башболгон
Жулогумду карасац
Кунан койдой таш болгон
Таластан алды когумду
Дардактасан арамдан
Алын бер берсен очумду
Кец колдон алды салтымды
Келберсичен арамдан
Кудайым сага бу берсе
Алын берсец дартымды
Айланайын балам ай
Бакайдын согон берчен баручу
Эки арамдын кокойдон кетпейт жоругу
Балам мындан ары айтайын
Айтайын да кайтайын
Орус кеткен он жол бар
Кытай кеткен кырк жол бар

Атаң малас коп жургон
азыр сокмок жол болуп калгандыр
мына ошол сокмок жолду унутпа
Эки жеңди олуп калып курутта.
Мындан барсаң сен балам
Кый кыйты деген жер келет
Кырк борусу бир келет
Мындан кантип отосуң
Ай айты деген жер келет
Алтымыш бору бир келет
Мындан кантип отосуң.
Мындан ары сен барсаң
Талдыктын суусу ташкандыр
Тал башынан ашкандыр
Мына ошол сууга барганда
Орус жайын да биячен
Омбу жайын да биячен
Кытай жайын да биячен
Кырым жайын да биячен
Алмембет жайын унутпа

Эки энеңди олун калыт кургутна
андан ары сен барсаң
болжомонун боз добо
боз добого барарсын
калп энекең кашкойдун
калны чышын билерсиң
Атакеңдин коң кулбоз
коң кулбозду кароруң
козуңдун жашын тогорсуң
~~[illegible]~~
Атакеңдин кулбозду — Анжиндин алдырдым
Арабага салдырдым
Кулботону ташыттым
Кирекечке жуктоттум
Алтымыш эркек майына
кыш бышырыт бек салдым
Алты кылым откучо
турар бекен деп салдым
Жетимиш эркек майына
кыш бышырыт бек салдым
Жети кылым откучо
турар бекен деп салдым

Саадагы турат илинуу
Сайганыныи баарыкы
Кумбозуно чийилуу
Кылычы турат илинуу
Кылганыныи баарыкы
Кумбозуно чийилуу
Кырк чаро кыйкырыт турган журт
Муну барын корорсуц
Бакай бакырыт турган журт
Муну барын корорсуц
Каныкей кара кийчи журт
Муну барын корорсуц
Чыйырды чыцырыт турган журт
Муну барын корорсуц
Корчондо коцул болорсуц
Созуцдун жашын тогорсуц
Мыйдан барсац таласко
Атацдын досу бакай бар
Бакайды барын корорсуц
Амандыгын билерсиц

Дон бардысын камыкай айтыт
тушуидуун бэрет да кунун болжон
керкотот оор уунун куидон калсац
Сени олду ден оплойбуз да онкого
Кан жаар малын олун каларын айтыты.
Мыйдан кийим семетой.
Кый койтты деген жер келсе
Кырк борусу бир келсе
Кырк эле камчым жалынат
Ай айты деген жер келсе
Алтымыш бору бир келсе
Алтымыш камчым жалынат
Анаке, асманда авалан учкан торгойсун
Асмандан ажал бу келсе
Анаке, мени кантип коргойсун
Кокто коколон учкан торгойсун
Коктон ажал бу келсе
Энеке мени кантып коргойсун
Ден анасына кайрат берин
Жоноого камынат

анда апасы. Өсен барын сак келгин
Эректирбей бат келгин
Сак саламат сак келгин
Сагындырбай бат келгин
Ден ак батасын берин жолго салат.
Жолдо кетип бара жатып апасынын
айткан. Айайты деген жер келди
Алтымыш бору бир келди
Алтымышын алтымыш жерге сулатат
Кырк эмчектуу гер тайган
Тошто качып баратат
Кый кыйты деген жер келди
Кыр борусу бир келди
Кыркын кырк жерге сулатат
Кырк эмчектуу гер тайган
Кчерда качып баратат
Калп энекекем кашкойдун
Айткалдары чын экен дек
Семетей кете берди.

аидан жолон отурун Талдыктын
суусуна жетип барат
Талдыктын суусу ташыптыр
тал башынан ашыптыр
четиндери гуулдан
четине барган адамдын
бутюн бого ~~[illegible]~~ гуулдан.
четиндери солкулдан
четине барган адамдын
бутюн бого болкулдан.
Тоодай кара балыгы
Ортосунда сороёт. Атчтай кара балыгы
чекесинде кароёт. жаман кирип калыптыр
кан жыттанын калыптыр. дон ~~[illegible]~~ Талдыктын
суусунун жанына барып эмне кыларын билбей
турганда баяка эсси уйроткон алманбеттин
жайын жайлан жиберчинде суу кырк гез
боскоро тушкондо атыла минип суга
кирген жерилде тоодой болгон семежди
токумдай кылып агызып

Бёлдей болгон семеңди
Белдемчидей агызып
Эр урпум деп бакырып
Манас деп айтып бакырып агып кетип бара
жаткан жеринде манас кырк чоросу менен
ордо атып жаткан болуп, вырамандын
вычы уулу вырдан турган болуп козуна корунот
да семетей: Долу менин эки энем
Долулука чыдабай
качып келген женго
бейжай менин эки энем
бейжайлыка чыдабай
качып келген жендо
Менин энем каныкей
Салынды катын турбайбы
салбар катын турбайбы
кырк чороңду кырбасам
Бир чукурга жыйбасам
манас сага кылбасам
семетей атым курусун деп

уч. 1 страда

оз ичинен кекем башталт. Ошол кезде
малас кыдж чорелорунун ичинен атын
атан; Аллалбет сен оз жылоодон ал
Вермандын ырчы уулу сен сол жылоодон ал
Баяны жетим келин калган турбайбы
дан бак бак уу бак чыгын, бакалоору кец
чыгын жоон жиберет. Аллалбет барын
оз жылоодон, Вермандын ырчы уулу сол
жылоодон алын жеске алып чыгат да
симетей, Аллалбет ака жеиби ден корушонун
десе ак тутун болун, Вермандын ырчы уулу ака
жеиби ден кол берсе кок тутун болун созулун
жок болун кетет. мына ошондон кийин
баяны ордо ойногон жерине барса малас
турмак оз ким жок кок шибери жайкалын
тун туз гана жер. Ошондо симетей, атамдын
арбагы азыр эр экен ден аттан тушун,
ат башындай чоц кураиды койнунан алып
атасынын арбагы учун уч кайтара окун
бата кылат. атын ошол жерге аркан бою
алдырын, чылбыр бою чалдырын откозун
алат да алдан ары жонойт.

Жолон отурун энеси айткан „Боянсолюнун баз
добо" деп жерге келет да ага чыгып дүрбу
Салып таласты атасынын чоц кумбозун
Корун дүрбу менен: кырк чоро кыйкырып турган журт
Муну корду чунагыц
Бакай бакырып турган журт
Муну корду чунагыц
Калыкей кара кийген журт
Муну корду чунагыц.
Чыйырды чыцырып турган журт
Муну корду чунагыц
Коргондо коону болунун
Козунун жашы тогулун
Дүрбуну тартып алды дейт
Мелтирен жатып калды дейт.
Дүрбу менен бардычын билип атасынын
кумбозун коздой жолойт. Журун отурун
атасынын кумбозуно жакын каманда
Тескейиц кара, куцгой кар
Тецирим атам олбой кал

кудгобуц кара тескей кар
Гулустон атам олбой кал
Ашыктуу жилик мулжутун
Ашта эрчитин журбодун
Анан атам олбодуц
Толеуктуу жилик мулжутун
Тойдо эрчитин журбодуц
Анан атам олбодуц. ден ойдо каран
окурсо кок айрылып кеткидей, ылдый каран
окурсо жер айрылып кеткидей, болуп
атасынын кумбозуно вийлап тушун
кучактаган богонча бир саат уктап калаб
тушундо атасы баласына, балам сен
бул сапар келгенинде оч бир кишиге
зыян кылбай кеткин, эмдиги келгинде
озуц било ден аптканда козун ачса эчким
жок озу уктап калган тушундо атасы
ошондой акыл айткан болот. Ойдо
турун атасынын арбайына кудан окуйт
да. атына минип бакайды изден
жонойт.

мына ошол кезде куудай сакал агарткан
бир чал келе жатат. аны семетей корун
букма жерден будайын буун карман
алайын. ~~[illegible]~~ бул чалдан бардыгын
суран алайын деп семетей бир далдоого
далдоолоно калат. ошол кезде бакай
арым арым басканы алты канат уйдун ордундай
Желе желе басканы жети " " "
аттын изин корот да жолдон тошко
чыга берин семетейди корот.
ЭЭ атыцдын башы апчактай балам
" өзуцдун башыц чапчактай балам
тун тубуцду тудун айт балам
тубуцдон улан табамын балам
тек тегицди терин айт балам
тегицден улан табамын балам.
сай жерден келген дөвуц о балам деп
айтканда семетей

ЭЭ карагандын шаарынан
качып келген дөө болом
Темир кандын шаарынан
Тентип келген дөө болом деп айтат
да бакай: Темир кандын шаарынан
тентип келген дөө болсоц. Карагандын шаарынан
качып келген дөө болсоц. ~~[illegible]~~ ошол
Темир кандын шаарына эки катын бир бала
качып барды ~~[illegible]~~ кордуцбу! деп

Цена 16 коп.
12 листов

Тетрадь Каменского целлюлозно-бумажного комбината им. С. М. Кирова

ГОСТ 204-50 Артикул 612—12 1 кв. 19

Изготовлено на тетрадном агрегате

КӨРСӨТКӨМ ЭЛЭЭ

Т. Керимджановой

Прошу ~~проверить~~ перепечатать, а затем организовать читку и обсуждение данной рукописи из эпоса „Манас", присланной из Узгенского р-на, Ошс. области сказителем Албановым Вайшем. Определите необходимость ее приобретения. 2/IX-52 [illegible]

ени

класса школы

25 стр

11-[illegible]

КӨРСӨТКӨМ ЭЛЭЭ

бакай дагы семетейге: келебетиц келбетиц
атка отурган сулпотуц, кан маласка окшойсуц
же маластын тайысыц, же маластын жекинсц
бирок маластын баласы сага окшоп чоцойо элек
ден кошулчалагандa семетей бакайды сынап
Темир-кандын шаарына, эки катын бир бала
Каныкей деген бир катын, чыйырды деген бир кемпир
семетей деген бир бала качын барганан, каргомун
семетей бир байдын козусун кайтарат. Каныкей
кой кайтарат. чыйырды кул чыгарын от жагат
семетейиц кулак жейт кулак жесе сурап
жейт деп бакайды сынайт. Муну уккандан
кийин бакай: Ишенген тоом ошол болсо
Итке берсин буя кунду
Караган эрим ошол болсо
Катынга берсин буя кунду

Калчан соз бар.

ден бакай, мынтин тоо кайтарып жудчуча
жее селин колуцан олойун ден эр каштагы
~~[illegible]~~ оцдрсон сыр найзасы менен качырып
сала баштайт.

мына ошол кезде семетей найзалын
кумдагы менен бакайды тирен токтотун
турун: жакшыдан калган желчиц
Бир семетей белегиц
Соттон калган кыягыц
Бир семетей чулагыц
Ошол дагы мен болом ден айткандa
бакай аттан тушун семетейди аттан одарын
алын оксон оксон ыйлан буткондон кийин
ооде турун кайра корушун жен амандыгын
сурайтда озун авыказ кобош окоо бул муз тор
дели жерге тоо кайтартын койгондугун
суйлойт озу менен бирге бир элуу ~~[illegible]~~ жакыр
кашилерди алын жургонун, туз чыт чыбыр
жибертбей койгондугун айтат. мына ошол
цурда манастын ок дары артын асуда турган
„жел маяк" деген тоосу болгон. ошол кундон
ушул кунго чейин семетейдин келишин
кутун жургон азыр семетей келгенин корун
Манастын кумбозун коздой качын жонойт.

Мыла ошол учурда бакай семетейге, балам
тоону тозун койчу деп аттканда Семетей;
келбей жатып таласка, тоо тоздурганын кор
деп ачуусу менен барып тоону чоц камчы
менен чабат. чаткан убакта тоонун
кабырчасы сынып кетет да жыгылат ошол
кезде бакай Семетейге; ээ балам бул сенин
атацдын желмаяны деген тоосу сенин келуунду
Кутун жургон болчу азыр жон койчонуцда
атацдын кулбозуно барып озун курман
кылат еле деди. анда Семетей анда, аба
эмесе жакшы болуптур азыр элицди жыйып
кел да „кудайы" кылып откоробуз деп тоону
эцип аттык жалына салып атасынын
кулбозун карай жонойт. Мыла ошол убакта
Бакайдын уулу байтайлак деген бакайдын баласы
элине: атанын башы анчактай, озунун башы
чанчактай бир доону оэрчитин келе жатат деп
элин качууга буйрук берет да озу менен бир нече
жолдош алып калып Семетейге карщы турук
ок атат. ошондо бакай:

Жакшыдан калган жемчим
бир семетей бел ...
Сонтон калган кыйным
бир семетей чунагым
Жоутушуз келди корушкун дуе кыйкырат
мына ошондо семетей барын Байтайлакты
жыйнасунан алып тушуруп оное корушат.
Ошол кезде эле: казанда ашы барактан
торпокто жугу шарактан, качып кетин
бара жатканда бакай барын бардыгын алып
келет. ошол ~~...~~ кезде бадыкы тоону согон
атасына ашы берет. мындан кийин семетей
Бакайга: Атам дшунча чоц откон жен
казынасы бар бекен. Элиздин бардыгы кууп тон
менен таар тон болун кетиптир дешиз
Бакай: Атаццын „кара уцкуд" дуген уцкуду
бар ошол уцкудго кара ала кететин озунон
мыц атка шайы менен чыт жуктотун
келип салган. башка тустогу ат жана
качыр тоого жуктогонун салаган элесмин
дейт.

КӨРСӨТКӨН УЛУУ МУРАСЫ

мына ошондо семетей: Эмесе ава элиццин
бардыгын алып ошол уцкуяго жуя алып
берейин дейт. анда бакай: Атац манас
баш болуп кырк чоросу менен оозуна уйдой
ташты койчон. Аны атац олгондон кийин
Асыка кобош бутун элди чогултун барып
ача алган эмес сен кантип ачасыц дейт.
Семетей бакайга элин ээрчитин жуяуну
буйурат да, уцкуяу коздой жонойт.
уцкуяго барып уйдой ташты бакай корсоткен
до семетей: манас аталдын арбагы колдо
дон ташты тизесине коюп жылдыр бир
жагына коё коёт. Мына ошондо элинин
бардыгына берет. элинин кийчени шайы
менен чыт болот бардыгына берип буткан-
дон кийин кайра ташты уцкуядун оозуна
коё коёт. мина ошол жерде бир кун турун
бакайды ээрчитин атасы жакыткандын
уйу коздой жонойт. уйуно жакын калганда
семетей бакайга: ава сен барын сурап кел эгер келсин
дсе келейин эгер кетсин дсе кетейин ден айтат.

Бакай жаныткандын уйдо бар-ганда жаныткан
дыне сен манастын бар-ындагыдай болуп
бетиц ~~ду~~ курданып кыткызын болуп калгансыц
дейт. Анда бакай: Соотто калган желечиц
бир семетей белечиц
кайзадан калган кыячын
бир семетей бунагыц
келип калди суйунчу ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ атам желсин десе келейин келбесин десе
кетейин бар-ып айт деп мени жонбурди дейт.
Анда, жаныткан: Бар-ган арыт келчи баланы
жолго таштап кечелиц кандай бар-алып
кел баланы, кечинде жубун коройун, корун
кожум тоёюн деп бакайга айтат.
Ошондо бакай уйду айланып дагы кандай
соз суйлор жеп деп ацдып турса.
Жаныткан келтириле: Тоо кайтарып жуйгон
бакайга бал чайка; жанакы семетейге уу чайка
чычыркалактын тубу менен аарчыгандай кылайын
Эчер бул бала тирду болсо менин эки балана

КӨРСӨТКӨМ УЛУУ МУРАСЫ.

зыяны тийет дейт. Анда кемпири: жацадан
козун ачын келе жаткан балага уу чайка
дениц кандай ден айтса. Жакыткан
мен айткандын кыягын ден аташкудек
менен жыча чабат эрингин коркун кемпири
Бакайга бал чайкан, Семетейге уу
чайкайт. Бакай бул сөздун бардыгын угун
Семетейге барын бардыгын айтат да,
сен атаца мурун ичирин турун ичкин
а мен болсом ичин жибереминн дейт
андан кийин Семетей менен бакай Жакыт-
кандын уйуно келишет. келгинде жакыткан
менен кемпири калп эле вийлан калат.
да уйуно тушурун кымыз кой дейт
анда кемпир бакайга бир ~~[illegible]~~ аяк, Семетейге
бир аяк кымыз коёт. Бакай которун жутун
жиберет. Семетей болсо атасы жакыткалга
сунун оз тийин берусун сурамат бирок жакыткан
Атац манас барында, ичин жуудум алал аш.
Атац манас отту эле, ичпей койдум арам аш.

дин ичней турун алат. бирок семетейдин
ачуусу келин сакалынан карман сазуна куймак-
сы белот бирок бакан бурхун ичней коёт.
Сен ичнесец итиц ичсин дин эшикте
"кок дацчит" деин атын чакырын кулон
берсеидр ити бир жалан турун олун калат.
мындан кийин Бакай Семетейге атасы
манастын ак олпоу жана ок отпос
коэту жуктун астында чоц курмуида
турганын козун ымдан корсотот. Семетей
барын чоц курмуиду которун атына салын
Жоном кальшат. мында чыккандан кийин
семетей Авыка кобоштун уйуно барын келуусун
сурапат Бакай авыка кобоштун уйун коздой
жоном уйуно барса ошол куну арак ичин
кымыз ичин кыйкырын верамалдын верчы уулу
вердан турганын угат. верамалдын верчы уулу:
Кан манастын тушунда
Кырда журун куурадык
Авык кобош тушунда
Кымыз ичин дууладык

КӨРСӨТКӨН УЛУУ ШУРАСЫ.

Хан манастын тушунда
адырда жудун куурадык
Авыка-кобош тушунда
Арак ичип дууладык. дон ырдан турган
Экен ошол учурда эшике бир да кишi чыгарбай
бир да кишi кипирбей кимизга кытын болун
арака аксым болун куурдон мас болун отурган
экен. Ошондо бир бала элдин арасынан
жорголон кирин жорголон чыгып турганын
бакай корот да, балаки озуне чакырот.
Бакай балага Эки жамбы берет да
сен мага Авыканы чыкырын бер дейт.
бала маакул болун элдин арасынан
сыгылып отурун авыкага жетин
кулагына бакай чыкырын жатат дейт.
Ошондо Авыка бардык кишилерге эчким
эшике чыкпасын жон ичин отургула
дон озу эшике чыгат. Бакай экоо
корушун отурун семетей келди
Авамдар келсин десе келейин

кетсин десе кетсин дей мени жиберди
дей айткайда Акылмаш тууган
авыка: Сен эмне алып келе бербейсиц бий
дей айтып тууган кезинде
куркулдоюп жер говош, таркылдаган
жер говош чыгып содолу тууган
бакан менен бакайды чаап
жиберет. мына ошондо бакайдын
буту сорок этип жыгылат.
Акылмат тууган авыка, говош
менен урушуп аны уйуно кетирип
ийет да аны сыбрылган жерин
кымыз менен жуун, кырмызы менен
байлап коёт де бакайга: болоршу
болду баш айрылса борк ичинде,
Кол айрылса жецичинде дей
жакшы создор менен бакайды
Семетейди алып кел дейт.
Бакай кеткенден кийин Авыка
бардык кишилерди уй уйуна

КӨРСӨТКӨМ УЛУУ МУРАСЫ.

кетирет. Бакай барын семетейге
арак ичип кызыт калышкан экен
кечичин калдым деп жоотко
айтпайт. Бирок семетей мунун бардыгын
дубу менен корун турган. семетей
бакайга: Чок бакан корок дегенде
Бакай аваладын буту сорок
деди го, алар чоц бакан менен чапа
мен чоц кылыч менен солдармун
жуд ава деп орчитип авыканын уйун
коздой жонап, авыканын уйуно жеткенде
акылман тууган авыка семетей кечен
де ийлан корушун уйуно тушурот да
арак куйуп семетейге сунат.
Семетей мурун озун ичип бергусун суранат
ошондо авыка: Ой кайран калыкей айткан
экен да аваздан мурун ичпе деп, мейли
мына деп турун колундагы касаны
жутун жиберет. андан кийин семетейге
сунат семетей ичетеда ичуу бышталат

Ошондо Авыка Семетейге:
Сенин эки эжец долулук кылып Кавып
кеткен, колом десец жер мына,
минем десец ат мына, отурам десец
уй мына дей айтат анда Семетей
уйдун ичиндеги атасынын согуш
жарактарын корун бардыгын алып
бактарун коёт. андан кийин Говоштун
уйдо барса Говоштун бардык кийимдерин
Шорунтун кызы Какылай деген манастын
кийне катынын жуун жаткан болот.
Ал Говош манастын кандагай деген
Шымын кийин жаткан эжен аны
Семетей корун Шымды сыйрын алат.
Эшике чыкса атасы малас олгон
кундэн баштап эзу бир уйдр жылкыны
муз тор дечен жерге
Алып бичин кеткен Тай бурдун
Ошол куну Семетейдин келгенин билип
Желенин башында уктамыш болуп жаткан
Эжен Семетейге бакай: Атац сага ушул тай

буурулду ~~[illegible]~~ минсин деген болчу бул сенин келгениц-
ди билип азыр келип турбайбы карман
ал дейт. Ошондо жибектен боолук
кылып укурук алып жугурун жонойт.
Ошондо Тай буурул тура калып качат
бирок Семетей „так жаныбарым" ден
квитюрчанда тай буурул мойнун бурун
турун берет. Ошондо жибек боолукту
салып тай буурулду карман алып
кете берет. Ошондо Шоорукту кызы
накылай журт курутканы капырай
деген Гобоштун катыны эрине ачуусу келип
жаныбынан алдырып
жаткан жаман олун кал
Орушунон алдырып
Элук жаман оцбой кал жаш
балага бардычыналдырып жибердиц ден
Гобошту тургузат. Ошондо Говош байланду
турган айчырын жайдак минин
бакай менен Семетейдин артынан куун
жонойт.

Говощтун келе жатханын корун
Семетей ойлонун, муну камчы менен урсам
дагы олсо, муштум менен урсам дагы олсо
емне килсам болот деп ойлонун калат.
Аргычакты говощ жетип келип бакан
менен бир чаап отъ берсенде Семетей
Говощту шапалак менен далыга бир
коп атынын жугонун шыпырып
аттын камчы менен бир чапса кайрылып
жугурун барып желенин башына барып,
токтой калгалда говощ аттан
жычылып тушот. ошентип Семетей
менен бакай окоо журун отурун
бир жерге барганда Семетей бакайга:
„Менин убадама жакын калды эчер
ошол убададан кечиксем чыйырды менен
калыкой бооде олун калат" деп
бирдыгын айтхандан кийин Семетей
менен бакай экоо ажырашып
коштошушат.

Селетей таласка барын Тай буурулду
жана атасы манастын өнеки жайдык
курал жарагын алып убун. коздой жонон
жудун калат. Жудун отурук темиркандын
шаарына жакындагам кезде Калыкей менен
Чибурды Өкөө тец убадасына 1 кун калды
дей жерге жатын аттын дубуртун тыцша-
шат. Эч нерсе билинбейт, бирок өкинчи
кунун канжарды жудогуна такан жер
тыцшаса аттын дубуртту угулат.
Эшике чыкса эч нерсе. Корунбейт.
Кайра кирип тыцшаса дагы угулат
бирок эки кунчо чейин келбей учунчу куну
Атасынын ак тулпарын минин Тай
буурулду жетелен кирип келет.
Андан кийин Селетей эзлине бир жолу
кетуу учун калышат. Баятасы ошол
жерден аял алып берууну ойлойт да
Чачыке деген кызды алып берет. Ал
жерде аялы менен кон турбай кочун
таласка келет.

Таласка келип эч ким менен урушпай
твин кана жатып. Жуогон жериндe
Жакыткан, Авык кобош. Учоо биригип
масилаатта томондогудой сурушат.
Ачер биз бул баланы тим койсок бизге
Чоц чычын бизди кордоп Кандан коронту
Олтурун кою керек" дан суйлошушат да
Тун ичинде Семетейдин уйун уч курчан
"Жакыткандын кызыл туу" деген
туугу короого Сайып коюптур да
Карнай сурнай тартып урушуга
Чакырат. Ошол кезде Каныкей бардык
Курал жарагын жана кийим кечесин
Канжыгасына байлап коюптур анан
Семетей билбей але турун атына минип
Кийимин да албай уйдон ~~[illegible]~~
Чуу коюп "Манас" - "Манас" деп Манастан
Урган чакырып бир четин бузуп нары ойузго
Чыгып кетет. барып караса ич кийимче
Эч нерсеси жок аттын устундо

турун карап кайсыраг. же найзам
жа кылычым болсочу деп тургандын
дрпосунда канжыгасын караса
бардык озуно керектуулару турат
ошы дарог кийген сыр найзасын колго
алып калыц жоого качырып кирет
Элди кырып журуунун оордуна урушту
чыгарткан, Жакыпканга барып найза
менен сайып, Авыка, кобошту да
найза менен сайып учоон тец
жарадар кылып колу бутун байлап
бир ацчке чогуу жаткызып коёт.
Мындан кийин урушту басып кырк чорону
чыкырып уйуно тушурот. арак кымыз
берет. ошол кезде апасы менен чоц энесине
коз вилдан коёт. Алар барып учоон тец –
Жакыпканды, Авыка, кобошту канжар
менен согон кайра келип билдирбей
отурун калышат. Мындан кийин кырк
чоро учоон бошотууну сурашат.

Анда Семетей бар барын бошотун
алчыла эчер силердин тилечиницер
ошол болсо дейт. Кырк, Чоро барышса
[illegible] тиш олтурун когоптуро.
Кырк Чоро кедешин тыидан качып
кетуну ~~[illegible]~~ Каакуе табышат
да ошол туну уй ичи менен Калмак-
тын шаарын коздой качышат.
Семетей саар турун кырк Чоронун
Кагканын угун, аркасынан:
Сары изине чоп салып сарголя куун
куу изине чоп салып кубара куун
бир жерде жетет. Барын атын
тону менен тартуу кылса да
нечен ирет жалынса да болбой кырк
Чоро ок атын турун алат. Ошол
кезде Семетейдин ачуусу келин атына
минин кыркын кырк жерге вергыта
салып кошулуп кетин бара жаткан
катындарынын кысырынын башын

Кесин боозунун ичин жарат. ошитин
Пополоц кылыт журкон жериндe бир
бооз катынды жарса ичинен эки эркек
бала чыгат. аны алып куржунуна
салыт [illegible] Апасы каникейге алып
келет. Каникей эки эмчегин эконо
салакёт. бир эмчегинен сут, бир
эмчегинен кан чыгат. ошолкезде
каникей семетейге ушул кан
чыккан баланы олтуруп
коюну айтат бирок семетей:
ушу жалгыз баланын колунан
эмне келет дейсиц, анданкоро
чоцойгуп бага бер дет болбой
коёт. Каникей сут. чыккан балан
ын атын кулчоро, кан чыккан
баланын атын канчоро коёт.
да баланы чоцойгот. Чоцойуп
эр жеткен убакта Семетейдин
жылкысын багып, жеборугожед
ирбей жеуруга алдырбайт.

Мамлекеттик тилдеги Республикалык
конкурстун Жеңүүчүсү болгон
окуучуга Кыргыз Республикасынын
Президенттик сыйлыгынын
лауреаты, Кыргыз Республикасынын
эмгек сиңирген ишмери, Кыргыз
Республикасынын Президенттик
стипендиясынын ээси

Баласынын каш кирпичин терин
азабын берип элин кыса баштайт.
Айчурок мындай кысуучулука чыдай
албай аккуу кебин кийип, осман
менен учун озуно эр таидап туура
Семетейдин шаарын коздоп учун
жонойт. Таласка келип бул жерди
коргондо! Боот, боот сазын гор
болунун учкан казын гор
олоцун гор сазын гор
ордогун гор казын гор
жердесе чурок тьенбайбы
жердебесе чуроктy
юсен кудай урбайбы.
мындай жакшы жер болай
дри айчурок таласты абдан сынап,
сыльна толтурун жердин сулуулугуна суктанат.
жери мындай жен семетей каидай
жен деп коруу учун аккуу кейпи боюнча
оттомуш болуп журот.

Семетей Ак куунду корун:
Кан чоролап бакырып
кул чоролап чакырып турганда кул
чоро жетип бир жакіан кон чоро жетип
бир мактан: Айланайын аваке
не корунду козунду не билинди озунө
деп экөө бирдей жетип барды
Анда Семетей:
Мундан мурун куу келчен
мындай сонун ак куулар
келчен эмес таласка
Мындан мурун кав келчен
мындай сонун ак ~~куулар~~ каздар
келчен эмес таласка.
Атамдын он эки жабдык баарысын
Тонпой чачпай альп кел
Ичин майлап алалык
Тышын сайлап алалык
Эртец ууга чыгалык.

ден семетей эки ишсана мыктыктарын
алып келуу учун бугорат. эки бала барын
мыктык, жарак жабдыгынын бардыгын
алып келип, мойлап, сайлап тазалайт.
Андан кийин бир боорго бутта когон
атошат. биринчи Канчоро атат.
бутадан бир карыш оодо тийет. анда
сынап турган айчурок канчорону.
Ичи жаман кул экен, колунан жакшылык
келбейт деп сынайт.
Экинчи семетей аткаида карыш ылдый
тийет. муну Айчурок: озу кок жал бору эле
кабылан тууган эр эле, барок ыкыбалы
кем экен деп сынайт. Учунчу Кулчоро:
Айланайын авакем, кагылайын авакем,
бейлиц кетип калдыбы, бейлицди кудай алдыбы
кучуц кетип калдыбы, кучуцду кудай алдыбы,
Шайтан жолдон бурган бейм,
Сени кудай урган бейм, токулдай болгон
бутаны тозута атын айбестен. ден

Кулчоронун чыканасы жерге тийер
тийбестен турун токумдай болгон
бутаны тозута атып жиберет.
Анда айчурок: теги чоро болбосо, тубу
чоро болбосо, тийин алчу эр экен ден
аныма толтурат. Андан кийин
семетей, кулчоро, канчоро-учоо уйун коздой
кетишет. Мындан кийин айчурок: оздору
мындай экен зайыбы кандай экен ден
чачыкейди корууго кызыгат. Ошол убакта
чачыкей: куцгуронун куулонун, оз алдынан
суйлонун, Паманы жерде тарсылдан
сончок жерде карсылдан, Шатемир
кызы чачыкей, шитен турган кези экен.
Ошондо айчурок чачыкейди сынан:
Аялдан сулуу жан экен, ичи кыйын
тар экен, эгер тийсем, муну ланем
кантип бирге турар экенин ден
абдан сынайт. Ошентип турган жаринде
чачыкей суугa жонон калат.

Аркасынан Айчурок ак куу кийпин
колтуктан жетен барат да
Айланайын эжеке
Сак саламат жүрдүңбү?
Санаңа мени алдыңбы?
Эсен аман жүрдүңбү?
Эсиңе мени алдыңбы? дегенде
чыкей:
Эй суудан чыккан суксуңбу
Сук желмогуз сенсиңби
Коро койгон менминби?
Жердей чыккан жексиңби
Жек желмогуз сенсиңби
Коро койгон менминби. дел
айтканда Айчурок:
Аидай дебе эжеке
Суудан чыккан сук эмес
Сук желмогуз мен эмес
Коро койгон сен эмес
Жердей чыккан жек эмес
Жек желмогуз мен емес
Коро койгон сен эмес
Укпуң бекен укмуштан
Кардуң бекен кормуштон

Цена 16 коп.
12 листов

Тетрадь Каменского целлюлозно-бумажного комбината им. С. М. Кирова

ГОСТ 204-50 Артикул 612—12 1 кв. 19

Изготовлено на тетрадном агрегате

III-Денисов

ТЕТРАДЬ

по _____ учени _____

_____ класса _____ школы

24 стр.

3 yr. 1st prize

КӨРСӨТКӨН УЛУУ МУРАСЫ.

-1-

Ахундун кызы чурок ди
Ачуусу келсе чурогуц
Асманды менен журот ди
Коцулу келсе чурокту
Коктон учун журот ди
Чыцгоно толтой зор чыкты
Оголе жаман кор чыкты
Чычырбады таламды,
Чычкактатты баламды.
Эшике чыккан баламдын
Каш кирпичин тарет ко
Азабын жаман берет ко
Эшике чыккан таламды
Альт барын соётко
Айланайын эжеке
Отуц менен кирейин
Кулуц мынен чыгайын
Кололуу кумган колго алын
Кол жуугучуц болоюн
Кан уулундай торого
Тийдиц аты болоюн

3 ус. тетрадь

[illegible]

болбой турун алат. Ошол кезде
Чачыкейдин ачуусу келип:
Андай десем болбойсуц
Мындай десем болбойсуц
Сенин ~~[illegible]~~ кол бутудду керейин
Могойлордун боз балдарго урдурун
Азабыцды берейинден
Чачыкей Айчудоют билемпен Карман
Алат анда айчудок колун жулкун
Алып, ак куу кейпин мойнуна салып
Чынар терек башына, чырпылдан учун
Кара терек башына карсылдан учун
Коштот да, Чачыкейге:
~~[illegible]~~ эрке катын сенболсоц
Эртец уйдон чынарба
Эртец уйдон чынарсац
Эр лемики чачыке
Эртец уйдон алып калсац
Эр сеники чачыке
Кар~~[illegible]~~ жаадырып салбасам
Кан сопор кылып салбасам

Ала качын кетпесен
айчурок атым курусун
Эртец уйдон чыгарсац
Эр меники чачыкей
Эртец уйдон алып калсац
Эр сенмки чачыкей деп ачуусу
келип чуроктун:
Орус жайын да билген
Ойбу жайын да билген
Кытай жайын да билген
Кырым жайын да билген
Аллалбет жайын жайлады
Жакага жалгыр токтурун
Боксого мондуд токтурун
Кар жаадырып жайлады.
да Айчурок тунуу менен кар
жаадырып, аттын тоголок
тизесинен кан сонор кылып
коюду. Чачыкей болсо этегин басып асогыл-
ып суудан сузуп алып удуп жеткиче

3 уч. тетрадь

Суга тушкон чычканга окшоп суу
удуно бадат. Ошоптоп ошол туну
Семетейдин уйкусун алуу учун
Кеп сөз сүйлөп, аркасын токсон жолу
кашын эч уктатпайт. Бирок этаңга
маал болгондо Семетей ордунан
бөрөнө турат. Дачике болсо уктап
калат. Семетей: Колун суга салып
кол дарагын алып, бутун суга
салып, бут дарагын алып.
Сад менеке бөлө ирахат намазын
окуйт да эшине чыгып карыса
аттын тоголок тизесинен кар
жаан кансонор болуп калыптыр
Семетей айда: Кан атам олсо кабылар
Кан солор кайдан табылар
Бек атам олсо кабылар
Бек солор кайдан табылар
Бирин уга чыкчуу кеч болуптур дөгө
аттын токун аттына мишип

МАНАС ЭПОСУ КЫРГЫЗ ЭЛИНИН ПАТРИОТТУК САЛТЫН

КӨРСӨТКӨН УЛУУ МУРАСЫ.

Ак шумкарын алып жоногону калат
Омол учурда чачыкей ойчонун караса Семетей
атына мишин жоногону калат
Жугудун чачыке эшике чыгып Семетейдин
атын жылоолор турун:

Сагоруц болот кышыц жез тором
Аттанба сапар ушул кез тором
Кылычыц болот, кышыц жез тором
Аттанба сапар ушул кез тором
Тундо бир жатып тушкордум
Тушумдо жаман иш кордум
~~Калуздагы~~ Белиндеги ный болот
Ортосунан сынып тыр
Астыцдагы тай буурул
Адырды карай качып тыр
Колуцдагы ак шумкар
Асманды карай сызып тыр
Мына ушутин калыптыр
Жаман иш болуп жатыптыр. Дин
чачыке аярлык кылып семетейди

Колунда кушун алалык, астында
атын алалык, бугун дуну биз кылатыз
дин маакулдашын. Жоо эки айгырды
эткун милишин уйун коздой жонон
семетейдин уйуно келе жатса
чачыкей! Уул эле уул
оо бала еле оо бала дин
кыйкырат. Ошол кундон ушул кунго
чейин. Оч бир оодо карон жакшы
сов айткан эле эки ошол кулу
чачыкенин уул эле уул, оо бала еле
оо бала дин эле чейин булгалан
чакырганына тац калат да
экоо жарышын отурун уйго
келет. келсе чачыке! оокат берин
экоо эки отук берин, эки экоолук
берин турун чачыке! уул сага кен
айтам, оо бала сени уксун дин айтам
эгер бугун кимде кимдер авацын
атын качырбай, колунда кушун

3 ул. Гоголя

анда селетай: ичиси жакшы чыккан соц
авасынын астынан
колунда кушун алычуу
астында атын шинуучу
дон Кулчорожун колуна кушту кондура
берет. жолдо бара жатышка, жолдо
эч жакшы Ак була жатат. аны
Селетай карун Кулчорого: Бул ак булан
ал ак куржунга сал. бул булалын
баасы кылбат, токпай чачпай ал дейт.
(Чачыке, Кулчоро менен ханчорого: Ак була
корсоцор албачыла, Ак болык корсоцор
ак шумкарды салба, Ак куу болсо
ага да ак шумкарды салдырбачыла
деп айткан) Анда Кулчоро барабер
ава мен жыйын алам-дейт да бир
Сурдун ийнинне атынын коюн
кетс берет. андан ары барса Ак болык
Сууда абдан ойнон жатат. Ошондо
селетай жоона; Бугун мен жецец-
ди абдан кана кылын койчомун.

3 уч. тетрадь

-12-

Бул балыкты ольон барын Колго
Салын өйнотун коннун эчин
көйон дейт. Аида кулгоро: Ава [illegible]
мунуу кийин алабыз дан альп журуп
кетет. Эжурун отурун бир Колго барса
Аида алтын мотоо аккуу балырга
башын салын, балыкты сууруп алып
[illegible] кетет да [illegible]. Ушуе
[illegible] Сол дейт. Аида
[illegible] Ава [illegible] куу жен
Бечен болгон куу жен [illegible]
[illegible] Мурун [illegible] барын
[illegible]
[illegible] Атасы [illegible]
[illegible] Кайтыш
[illegible] Кайтыш
[illegible] куу [illegible]
[illegible] Салын, балыкты сууруп алып
[illegible] кез болот.

МАНАС ЭПОСУ КЫРГЫЗ ЭЛИНИН ПАТРИОТТУК САЛТЫН

КӨРСӨТКӨН УЛУУ МУРАСЫ.

Семетей, Кулчорого Кушту куугa сал
ден буюрат. Бурк Кулчоро ана салам
мына салам ден кушту алып
качат. Ошол кезде Семетей;
Кул кутурса колго кайдумак салат
куу кутурса Котуро сомойдо салат
дечу эле бул кулдун кутурчанын
кара ден аркасынан куун отурун
жетип келип колундагы кушту
Семетей тарыпын алып барып
ак кууга салат. куунуу куш, Кушту
куу кучактан отурун калат.
Ошондо Семетей: куунуу кушум алды
кудай берин салды кулдарга
шыйдыц болбодум ден Калемпир
кошкон сыр наспай таудайына
Сахын, тацырайын тиктен
калат. ошол кезде: ооо карай
куу тартып, вылдый карай куш
тартып, кокту карай куу
тартып, Жерди карай куш тартып

3 уч. тетрадь

[illegible] болбостон, бо полосе
болбостон. Ослаиса кушту алын
[illegible] Аида селетайдин
[illegible] турганда Канчоро
[illegible] Аба ачуу [illegible] келдиби
[illegible] барар жерин да билет
[illegible] да билет.
[illegible] суроуда
[illegible] аида кулчоро
[illegible] Аба ушуе арам
[illegible]
[illegible] туран
[illegible] Аидан
[illegible] Экзобузго [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] барар жерин
[illegible] билет. Себеби
[illegible] алдырба, Ак бальше
[illegible] Ак шумкарды салба

Ак куу коркоцор да ак шумкарды
Салдырба. Эгер авандын колунда
кушун качырбай, астында атын
качырбай алып келсеңер озумдон
кичуу наргул деген Сиздин бар
кишиңер алып келсеңер ошонуцарго
берем деген. Ден семетейге
айтат, Анда семетей:
Кушумдун кеткен жагын айтсын
Бергин жагын айтсын. Эгер
айтын берсе, устуно гуну албаймын
уйрултун калчы салбаймын
астына куну албаймын, артылтын
калчы салбаймын, Эгер муну
айтпаса, коче атасынын торунан
кер жорго минин шалкылдан
кец чачпек жондо жаркылдан
келди эле атасынын торунан
эгер айтпаса, кер жорток минин
шалкылдан, кемитай кийин
талпылдан атасынын торуно

3 ук. 1 стр. 99

[illegible]

Бирбуга конбосоц атацын тарука
Кер жорток минин шалнылдан
Келинтай кийин шалкылдан
Барын калат жеисиц андан
Коро айта кой жеце дейт,
Анда Чачыкей: Эз кул, сокто
Шумкар билгидей Кокто кайт
Мен белем, Коро койгон сен белец
Асманда шумкар билгидей
Асманда кайт мен белем
Аздыт турган сен белец дей
Айтканда кулсоронул ачуусу
Келин: Кара кандан козу элем
Кан селетей озу элем
Чыйырчыктан козу элем
Чыи селетей озу элем
Ким кул дей сабай баштайт,
Ошон кезде Чачыкей ойлы дуун
Каныкей кирин келет. Келгенде
Кулчорю тисериле берет.

3 ур. тетрадь

Куперо самостоятельно и другими авторами
Куперу хватает изобретательности
вводит описания. Устье большого
течения Миссисипи. Дорога открытия
на запад, путешествие Дарнея Бекона
Бекон, Бекон, Бекон, Бекон, Бекон
Бекон, Бекон, Бекон, Бекон, Бекон
Бекон, Бекон, Бекон, Бекон, Бекон

[illegible] Кулчоро. Сен саламайтсам
[illegible]тайсыц. Сөрпилин уйдон чыкпайсыц
[illegible] башыц кесин, өшектей
кардыц. Ошин таштайтбы дөн
бакыргандa, Сарытаз:
Өө балам сен кимсиц мелин
тушумда доо жок жоо жок,
эмне болду дөн сурайт, анда
кулчоро: Семетейдин кушу кетин
колунан, жаман болун жолунан
кушун ак жу ала качып кетти
аны качыпе билет өсен визди
айтпчурин бүрсин дөн келдим
дейт анда сары таздын кок чолок
дөнн атын токунан анисе
өөрге кочуру батпай семирин
калгол өкен, толпоудотун
сомпоудотун отурун семетейдин
Уйуна алып барып тушурөт
ошол кезде Сарытаз Чачыкеге:

оп.
ов

3 ул. Гоголя

Да бачим, Исидора ову алегорију
у Пушкиној песми Слепи Арбанас
Аминица ову алегорију
Вампирског песника Слепог Арбанаса
Вампирског као алегорију
Вампирског песника у Пушкиној
песми, мислим:
Да Слепи Арбанас вампир није
једини вампир код Пушкина
Вампирског песника Слепог Арбанаса
Вампирског песника Слепог Арбанаса
Вампирског песника Слепог Арбанаса

МАНАС ЭПОСУ КЫРГЫЗ ЭЛИНИН ПАТРИОТТУК САЛТЫН

КӨРСӨТКӨН УЛУУ МУРАСЫ.

Жалпысы тоолго (жүзгө) толушун
көөдө. Коңшулаш уруулар эле эмес
чоң-кичү, эркек-аялына чейин
айтаарына жеңил айтып көё берүүчү
сүйлөмдүү болуп сүйлөп көё берүүчү
эмеспи:

Бизгелешип жашасак
Бизге уруу кордошуп
Кеңешелешип көчөсөк
Кереге уруу кордошуп.
Жүрүшүп көпөлөк бүтүрүп
Жөнөп жеткен жерге дейин
Айтып көёт. Мына ошо жерде
Сөзгө бай, билимдүү, көпчүлүктүн
Сүйүп аккулуп чаап бүлөт. ошол
Үчүн. Жөнөп чыгарып алып келгенге
Жетпей ой жоруп алып келгенге
Жетпей ой жоруп, ойлуу-толуу
Өзүнүн ой-пикирин айтып
Үлгүсүн көрсөтүп, ошондой

ди аттын турганда Семетей
Аттын минин жолдого калыпын
жоо жарагын алып эки инисин
эрчитин он торт гулук аттын
айдатын айгудоктун шаарын
коздой бот алып жудун калат.
жудун отурун бешинчи юуну бешинде
бир карол карай турган боз добого
чыгып карап ошол жерге
токтошот Семетей дурбусун
алып айгудоктун шаарын
коздой ~~[illegible]~~ бурган турун
карайт карага Палдыктын
суусу тацынтыр тал башынан
ашыптыр. тубу менен сал агат
карагай кайыц тал агат. бурулун
аккан жерлери бута аттын кара
зоо болун. кайрылып аккан жерлери
карайган кара зоо болун аттай
кара балыгы ~~[illegible]~~ Чекесинде Короюн

[illegible]

МАНАС ЭПОСУ КЫРГЫЗ ЭЛИНИН ПАТРИОТТУК САЛТЫН

КӨРСӨТКӨН УЛУУ МУРАСЫ.

Кир. С.С.Р.

Город Фрунзе. Киргизский Филиал Академии Наук С.С.С.Р. Институт Истории Языка и Литературы Деректору Давлаткелдиеву.

Ошский область. Узгенский район Торт-Кулский Совет. К за им. „Путь к коммунизму"

Алданов Байшери.

ОШСК. ОБЛ.

С. М. Кирова

МАНАС ЭПОСУ КЫРГЫЗ ЭЛИНИН ПАТРИОТТУК САЛТЫН КӨРСӨТКӨН УЛУУ МУРАСЫ.

Элдик чыгарма - бул бир эле кишинин чыгармасы эмес. Ал ооздон оозго көчүп, көп адамдардын редакторлугуна алынып, улам барган сайын бир нече өзгөрүүгө, кошумчага учурап тура турган элдик мүлк. [redacted].

Ошондуктан, эпоско же жалпы эле эл чыгармачылыгына бир эле кишинин керт башы менен ойлонулуп, жазылып алынган чыгарма катарында мамиле кылып, анын тескери жагын жулуп алып, бүткүл элдин мүлкүнө нааразылык пикирин көрсөтө коюш менимче адилеттүүлүккө жатпайт[redacted].

"Манас" эпосу - кыргыз элинин кылымдардан бери түзүлүп келген мүлкү. Бирок, ал озунун кылымдар бою ыралыкпай омур сурун келе жаткан дарихинде чыныгы элдик мүнөздө болгон гүлкү каспедин сакран калаалганы жок. Ал бир нече коомдук дүзүлүштөрдүн ар дүрлүү тактик → макасаддарын көрсөткөн ойлору агып барып, кошулган дедазге айланды. Анын элдик идеяда айтылган тунугунан жана ошол эле элдик идеяда айтылып келе жаткан "Манас" эпосуна кирип кеткен элге жат диндик ылайларды алып таштап, эн сонун элдик эпос түзүүгө жетишерлик түрдө мүмкүнчүлүктөр бар. Анткени, "Манас" эпосунун элдик мүнөздө айтылган варианты эл арасында өтө көп. Ошол көп варианттардын бири катарында Саякбай Каралаев, Ибраим Абдрахманов, Жалал-Абад областынын жаш манасчысы Искендеровдун оозунан "Манас" эпосунун жаны варианттары жазылып алынды.

Бул жазылып алынган варианттарда эч кандай диндик аралашма жок. Мисал үчүн Каралаев Саякбайдын вариантынын мазмуну төмөнкүдөй берилген:

Чет Бээжин деген жерде калмактын Молто аттуу каны болот Молто таласта тынч жаткан кыргыз элине кол салып басып алат. Мал-мүлкүн талап алып, ~~хиимхкол хаимхбаси~~ элин кулак угуп, көз көрбөгөн ~~ар кайсы жактагы~~ түпкүрлөргө чилче таратып айдап жиберет. Ошондо кыргыздын бир уругу ~~хакмих~~ Жакып 40 үйлүү кыргыз менен Алтайга көчүп барышат. Ал жерден да калмактар кыргыздарды катуу эзип, адам көрбөс кордукту көрүшөт. Кийинчерээк Манас төрөлөт. Манас төрөлгөндө Молто: "Манас чоңойсо, биздин түбүбүзгө жетет. Андан көрө ушул баштан кемелеине келе элегинде" өлтүрүп тыйпыл кылгыла деген буйругун желдеттерине берет. Желдеттери кыргыздын бир жаштан алты жашка чейинки балдарын зордук менен жок кылат. Манасты жазгырып аман алып калат. Кийинчерээк Молтонун тыңчысы Чаңдаяктын берген кабары аркылуу, Манасты байлап алып жок кылуу үчүн экинчи жолу Музкиндикти 6 миң төөгө жүк жүктөп, ~~бирмиих~~ бир нече желдеттер менен жиберет. Музкиндикти желдеттери менен Манас байлап алып, 6 миң төөдөгү мүлктү элине таратып берет. Мындан кийин Манас чоро курат. Калмактан Алмамбет Манаска келет. Алмамбеттин Манаска келишинин себеби, чет Бээжинде жарым кандык кылып турган Азызканды Коңурбай жектеп, элин, жерин басып алып, Азизканды тентитип жиберет. Алмамбет өз элинин эркиндиги, көз карандысыздыгы үчүн күрөшүп, өз элин Коңурбайдын эзүүсүнөн бошотуп

алгысы келет. Ага Алооке, Эсенкан, Конурбайлар болбойт. Алмамбет аларга каршы согушат. Бирок жалгыз өзүнүн колунан эч нерсе чыкпасына ишенип, Таластагы Манаска барат.

Ушул учурда Алтайдагы кыргыздардан чыгымды көп алып кыныгып калган орто Бээжиндин каны Алооке кыргыздарды басып алыш үчүн көп кол менен Таласка согуш ачат. Манастын баатырлыгы аркасында Алооке өлтүрүлөт. Көкөтөйдүн ашы болуп, ашка калмактан Конурбай, Жолой баш болгон көп эл келет. Ашта Конурбай кыргыз элин басып алыш үчүн ар түрдүү амал ойлойт, жок жерден чатак чыгарат. Бул чатакты Манас өзүнүн айлакердиги, баатырдыгы аркасында басат. Конурбай элине барып, атасы Алоокенин кунун кууш үчүн көп кол менен Манаска каршы согушууга жөнөйт. Буга каршы Манас көп колу менен согушуп, Конурбайды женет. Чт Бээжиндеги Алмамбеттин элин, жерин Конурбайдын өзүүсүнөн бошотот. Алмамбетти өз элине алты ай кан көтөрөт. Манас өзүнүн колунун көпүлүгүн Таласка жөнөтүп, чоролору менен гана калат. Конурбай акырындык менен кол курап экинчи жолу Манаска каршы согушат. Бул согушта Алмамбет, Сыргак өлөт, Аккула окко учат. Манас катуу жарадар болуп Таласка келип өлөт_.

"Манас" эпосу кыргыз элинин көп кылымдардан берки жашап келе жаткан маданиятын, элдик салт, үрп-адаттарын көрсөткөн улуу мурасы. Чабылып-чачылып, жоо колунан кордук

көрүп ар кайсы жакка тарап кеткен кыргыз элинин башын коштуруу-
га, бирдиктүү түрдө тышкы душмандарга каршы турууга карата
айтылган, эл тарабынан түзүлгөн баатырдык эпос. Мына ушул
элдик мурас болгон кыргыз элинин баатырдык эпосун марксизм-
ленинизм классиктеринин эл чыгармачылыгын кандайча пайдалануу
керектиги жөнүндөгү теориялык көрсөтмөлөрүнүн негизинде гана
туура баалашыбыз керек. Республикабыздын партиялык басма сөз
органы болгон "Кызыл Кыргызстан", "Советская Киргизия" газе-
таларынын беттеринде "Манас" эпосу жөнүндө өз пикирлерин ай-
тып чыккан жолдоштордун кээ бирлери /Т.Нуров, П.Балтин,
Шерстюк/ бир жактуу көз карашта болгон ойлорун элге тартуу
кылышты.

Биз мындай пикир боюнча Манас эпосунун чыныгы элдик эпос экендигин, же эски уруучулдук феодализм коомунда жаша-ган реакциячыл мүнөздөгү эпос экендигин чече албайбыз. Ошон үчүн бул маселени чечүүдө "Манас" эпосунун бардык варианттарын толук түрдө окуп чыгып, анан ал жөнүндө ачык пикир, кеңири түшүнүк берүү керек.

Албетте "Манас" эпосунда буржуазиячыл улутчулдардын таасири аркасында киргизилген пантюркизм, панисламизмдин идеялары бар. Бул жагынан "Манас" эпосунун идеялык багытын ачууда жолдош Нуров туура маселе койгон. Бирок "Манас" эпо-

сунун бир мүнөздүүсү болгон "Чоң казат" бөлүмүн алып, ага карап эпостун бүткүл тагдырын чечип коюшу, анын элдик таламды көрсөткөн прогрессивдүү жактары боюнча ооз ачпай калуусу адилеттүү пикирге жатпайт. "Манас" эпосунда элдин тилегин, максатын көрсөткөн, патриоттук идеяда айтылган оң жагы да бар. Ошон үчүн эпосту туура баалоодо анын элдик жагын да көрсөтүү зарыл нерсе.

В.И.Ленин Клара Цеткин менен болгон аңгемесинде өткөндөн калган чыныгы сонун мурастардан "эскилиги" үчүн гана алардан тескери карап кете албайбыз, алар биздин маданияттын "келечекте өнүгүшү үчүн башталгыч учуру" катарында керек деп көрсөткөн./Клара Цеткин. Воспоминание о Ленине, М. 1925 г. 38-б/.

Демек "Манас" эпосун да эски убактардан калган мурас катарында пайдалануу, аны тескери идеядагы бурмалоолордун тазалоо эң керектүү маселе.

"Манас" эпосу да, кыргыз элинин башынан өткөргөн тарыхында узак убактардан берки эл тарабынан айтылып келе жаткан маданиятынын бир көрүнүшү болгон эстелиги. Ал эч бир кем калбастан кыргыз элинин тарихи менен кошо доордон доорго, кылымдан-кылымга өтүп эл арасында өзүнүн кадыр, баркын жоготпостон асыл зат катарында кадимкидей сакталууда.

Жол. Нуров менен П. Балтиндин "Манас" эпосун эски патриархалдык-феодалдык доордо жашаган кан-феодалдардын мақсатын көздөгөн эпос деп бүт бойдон бир уу болгон ак сөөк төбөлдөргө өткөрүп бериши "Манас" эпосун туура баалабагандыкка жатат. Көп жылдардан берки жашап келе жаткан кыргыз эмгекчилерин көлөмдүү чоң чыгарма чыгарууга жараксыз эл катарында корутунду чыгаруусу чындыкка туура келбей турган жорук. Кыргыз эли өзүнүн чыгышы жагынан эң алгачкы элдердин бири болуп саналат. Академик В.В. Бартольд: "Кыргыздар Орто-Азиянын эң байыркы элдеринин катарына кирет. Азыркы убакта Орот-Азияда турган элдердин ичинен кыргыздар сыяктуу аты тарихта эң эле эрте учураган бир да эл жок болсо керек" - дейт. /"Кыргыздар", 1943-ж. 13-бет/. Демек кыргыз элинин эчактан берки жашап келе жаткан тарихында анын экономикасы, маданияты болгонбу? Сөзсүз болгон. Кыргыз эли да Орто-Азиядагы башка элдердей эле өздөрүнүн эркин, көз карандысыз жашоолору үчүн дайыма күрөшүп келишкен. Муну бизге тарих ачык далилдейт.

Ан чейин болбосо да кыргыз элинин жабылып-чачылган элдеринин башын кошуучу, тышкы басып алуучуларга каршы бирдиктүү түрдө күрөшкө чакырган алдынкы катардагы адамдары болгон. Ал адамдардын образдары Манас, Алмамбет, Чубак, Сыргак, Бакай, Каныкей, Семетей, Айчүрөк, Күлчоро жана башкалардын элеси аркылуу берилген. Мындай адамдардын

баатырдык иштерин, патриоттук эр жүрөктүүлүгүн жакшы санаа, илгери үмүт менен ооз экилей айтып келишкен. Алардын эл үчүн кызмат кылган адилеттүү максаттары эмгекчил массанын арасына кенири таралган. Эмгекчил эл ал баатырлардын жакшы салттарын ырдабай коё алышканы жок. Ырдашты, ырдаганда да көлөм жагынан дүйнөлүк адабияттын кенчине кошулуп, "элдик поэзиянын океаны" деген наамга татыктуу болгон "Манас" эпосун жаратты.

Кыргыз элинин өткөн турмушу жазылган летописи, тарихий ~~мурастарининкалганыжок~~ мемуары ~~мурастар~~ сакталып калганы жок. Бирок, анын ыр, жомок, ылакап, макал түрүндө болгон толуп жаткан оозеки чыгармалары сакталып калды. Алардын ичинен "Манас" эпосу кыргыз элинин өткөн доордогу маданиятынын эң бир зор эстелиги катарында элге терең синди. Мындан бир кылымдай мурун улуу орус элинин окумуштуусу академик Радлов, казак окумуштуусу Ч. Валиханов "Манас" эпосун кыргыз элинин турмушунун, билиминин оозеки энциклопедиясы катарында, анын тарихинын оозеки летописи катарында кыргыз элинин өткөндөгү улуу ата бабаларынын жайын, алардын баатырдык, патриоттук салтын сүйлөгөн улуу чыгармасы катарында баалашкан. "Манас" эпосунун жогорку идеядары элдик жагын өз эмгектеринде ачык айрым далилдешкен. "Манас" эпосунун элдик жагын жана элге каршы турган пантюркизм, панисламизмдик идеяда турган багы-

тын ачууда эки негизги себепти эске алуу керек: I-"Манас" эпосун кесип катарында эл арасында ырдап жүргөн манасчылардын коомдук чөйрөсү таптык көз караштары кандай болгон? 2-"Манас" эпосуна буржуазиялык-улуттук дарыян таасири кандайча тийген.

I- Ар бир доордогу "Манас" эпосун аткаруучу ырчылар жомокчулар адетте мурунтадан берки айтылып келе жаткан эпостун түпкү нускасы боюнча айтпайт. Эпостун негизги үлгүсүнө, жолуна салуу менен ар бир эпосту аткаруучулар өзүнүн жашап жаткан коомдук түзүлүшүнүн агымына, өз заманындагы негизги маселелерге, өз табынын мүдөөсүнө карата өздөрү да жаңы нерселерди кошуп, кээ бир бөлүмчөсүн алып таштоо менен эпосту курастыра барган. Ошентип, "Манас" эпосунун көлөмү кеңип, улам барган сайын жаңырып, өсүп отурган. Ага ар бир доордун үнү кошулуп, ар бир коомдук түзүлүштүн эн тамгасы түшө берген.

— Ар бир эпосу аткаруучулар өздөрүнүн таптык көз караштарынан ар түрдүү максаттарын, тилектердин көрсөтө келишкен.

Үстөмдүк кылуучу таптардын үнүн үндөп, алардын максатын көздөгөн манасчылар эпосту бузуп айтышкан. Мындай манасчылар XIX кылымдын акыры XX кылымдын башында Балык, Тыныбек, Сагымбайлар болгон. Булар өздөрү да бийлөөчү таптардын катарында жүрүп, манаптык даражага жетип, эл бийлеген адамдардын катарында турган. Алар ислам динин туруктуулук менен

кабыл алып, аны эл арасына кеңири таратуучу идеологдордон болушкан.

Бул манасчылар өздөрүнүн кадыр-баркын жогору көтөрүп эл көзүнө даана көрүнүш үчүн элдик мүнөздө айтылып келе жаткан "Манас" эпосун өз табынын үстөмдүк кылуучу эзүүчүлөрүнүн таламына ынгайлаштырган. Алардын заказы, берген консультациясы аркылуу "Манас" эпосуна диндик идеяны жамаштырышкан. Байманаптардын, кожо-молдолордун дегенин дегендей, айткандай кылып аткаргандыктан, алар ошол ак сөөктөрдүн алдында кадырдуу болушкан. Бул фактылар жогорку манасчылардын биографиялык материалдарынан ачык көрүнөт.

Жогорку манасчылардын таасири тийип, алардан үйрөнүү боюнча айткан Шалак Рысмендиев, Багыш Сазанов, Молдобасан Мусулманкулов өндүү манасчылардын варианттарында панисламизмдин идеялары да пантюркизм, жетишерлик түрдө көздөшөт.

Экинчиден "Манас" эпосуна пантюркизм, панисламизм идеяларынын кирип кетишине жергиликтүү буржуазиячыл улутчулдардын таасири да катуу тийген. Бул улутчулдар "Манас" эпосун жыйноодо, жаздырууда эпоска туура мамиле кылбастан, өздөрүнүн улутчулдук идеяларын "Манас" эпосу аркылуу иш

жүзүнө ашырууга аракеттенишип келишкен. Айтып жаздырып жаткан манасчыларга консультация берип, эпосту айтуучулардын оюна койбостон жок нерселерди коштурушкан, эпостун негизги каарманы Манасты эл үчүн кызмат кылдырбастан, дин үчүн күрөшүүгө чейин алып барып такашкан. ~~Буржуазиячыл улутчулдар кыргыз элинин улуу орус ~~душмандыкхмехех~~ эли менен бирдикте, достукта жашоосуна душмандык менен каршы турушкан. Кыргыз эмгекчилерин турциялык эзүүчүлөргө кул кылып берүүнү көздөшкөн.~~ "Манас" эпосундагы дин үчүн болгон согуш мына ушул улутчулардын талабы боюнча да киргизилген.

"Манас" эпосундагы мындай кемчиликтер ВКП/б/нын согуштан кийинки кабыл алган = азабият жокундогу идеологиялык токтомдорунда чейинда жашап келди. Кийинки күндөрдөгү буржуазиячыл улутчулдук бети ачылган /Саманчин, Байжиев, Бектенов/ эл душмандары да "Манас" эпосун туура баалашкан эмес. Булар да "Манас" эпосун тескери идеядагы жат элементтерден тазалоону көздөшкөн эмес. Кайра "Манас" эпосун изилдеп, бастырып чыгарууда эч ондоосуз, тазалоосуз эле эски хан, феодал сыяктуу ак сөөк төбөлдөрдүн мүдөөсүн көздөгөн идеялар көбүрөөк кирген варианттардан бир нече томдорду даярдаган.

Мына ушул өндүү ар бир доордун мансчылары өздөрүнүн дооруна карай же өздөрүнүн керт башына бүткөн акындык таланттына ылайык "Манас" эпосунун сюжеттик унгусуна дайыма жардамчы бутактарды кошуп отурушкан. Манасчылыкты кесип кылып, айылдан айыл кыдырып дайыма ат жалында жүргөн жомокчулар кайсы таптык катмарга же топко туш келсе, өз учурунда ошолордун суроолорун канааттандырып айтышкан. Ошондуктан "Манас" эпосу угуучулар арасында канчалык таптык катмары болсо, ошолордун ой-пикирин, идеологиясын, таптык күрөшүнүн бардыгын жыйынтыктап айткан кол жеткис эпос болуп чыккан.

"Манас" эпосу өзүнүн алгачкы чыгышынан ХУШ кылымга чейин эч кандай дин кошулбастан элдик мүнөздө болгон, жалпы эмгекчилердин таламын көздөгөн түпкү нускасы боюнча эл арасында айтылып келген. Ал эми ХУШ кылымдан кийин кыргыз элине ислам динининн таралышы менен "Манас" эпосуна диндик элементтердин таасири тие баштаган. Көп кошумчаларга, өзгөртүүлөргө учураган. Мындай кошумчалар айрыкча коконн хандыгынын тушунан баштап күч алган. Бул мезгилдердеги үстөмдүк кылып турушчу таптар, кожо, молдолор "Манас" эпосу аркылуу ислам динин кенири жайылтуу үчүн күчтүү аракет кылышкан.

Алар көп убактардан бери эч кандай диндик кошумчасыз элдик мүнөздө айтылып келе жаткан "Манас" эпосун динге каршы эпос катарында эсептешкен. "Манас" эпосун аткаруучу жомокчуларды киши ордуна да самашкан эмес. "Ырчы жүрө берет, ит үрө берет", - деген макал менен манасчылардын баркын төмөн түшүрүп, алардын эмгегин, ~~жжжжжжжжжж~~ акындык талантын ~~жжжжжжжжж

биримдигин камсыз кылуу үчүн:

"Төбөсү ачык көк урсун,
Төшү түктүү жер урсун,
Ак бараңдын огу урсун,
Көк милтенин чогу урсун,
Ак албарстын мизи урсун,
Сыр найзанын учу урсун". - деген ант ичет.

Эл милдетин аткарыш үчүн мындай ант ичүүсү, "Манас" эпосунда дин ~~милдетинхаткаришхүчүнхмындайханх~~ болбогондугун далилдейт.

Эгерде "Манас" эпосунда дин болгон болсо, анда эпостун каарманы башынан аягына чейин диндик идеяны туу катары кармайт эле. Бирок Манаста мындай касиет жок. Манас дин менен толук түрдө эсептешпейт. Кайсы бир учурлардагы башына түшкөн оорчулукта кожо, молдолордун эки жүздүүлүк жалганчы экендигинин бетин ачат. Кожо, молдолорго кайрылып, алардын кеңешин угуу, айтканына көнүү Манастын милдети эмес. Ошон үчүн Манас, душман менен согушуп жүрүп кечигип келген Чубакты көргөндө:

"Кожом, кожом деп койсо,
Кожурап калат экенсиң.
Жок немени көп айтып,
Жобурап калат экенсиң,
Айдирейип Айкожо,
Алдаганын бар кожо,

Намазын өзүн ала гой,

Артыгым Чубак келатат,

Бейишин өзүн алагой,

Бергеним Чубак келатат

Кырк чоронун кыйыны,

Кымбатым Чубак келатат" - дейт.

"Манас" эпосундагы жогорку белгиленген кемчиликтерге карап, аны элге каршы турган реакциячыл мүнөздөгү эпос деп шашылыш түрдө корутунду чыгарууга болобу?

Менимче "Манас" эпосуна мындай мамиле кылуу кылымдар бою кыргыз эмгекчилеринин поэтикалык күчү менен түзүлгөн улуу мурасын бүт бойдон жеригендикке жатат. ~~[illegible]~~. "Манас" эпосу чыныгы элдик эпос. Анын элге таандык экендигин кылымдар бою эл арасында сүйкүмдүүлүк менен ардакталып өзүнүн касиетин жоготпостон, доордон-доорго, замандан заманга тумардай ~~хйткнин~~ чуркап айтылып келе жаткан "Манас" эпосунун өзү далилдейт. Эгерде "Манас" эпосу элге таандык болбой, уруучулдук феодализм доорундагы бир ууч гана болгон хан, феодал өндүү ак сөөк төбөлдөргө таандык болсо, анда "Манас" эпосу ушунчалык узак мезгилге дейре өмүр сүрбөстөн, өзүнүн эпостук касиетин эчак жоготкон болор эле.

Ошондуктан, жогорку катмардан болгон ак сөөк төбөлдөрдүн кыргыз элинин улуу мурасы болгон "Манас" эпосуна эч кандай тиешеси жок. Алар элдик эпосту бурмалап жок кылууга, анын элдик касиетин төмөн түшүрүүгө гана жарамдуу.

"Манас" эпосу сыяктуу кеңири көлөмдөгү улуу эпосту түзүүгө эл, коллектив гана жарактуу. Эмгекчилер, өздөрүнүн түзгөн поэтикалык чыгармаларындагы каармандардын образдары аркылуу жакшы санаа, илгери үмүттө болгон тилектерин, келечектен күткөн максаттарын фантазиялык ойлоо аркылуу көрсөтүшкөн.

А.М. Горький: "Баатырлардын эң терең, эң айкын жана көркөмдүгү жагынан абдан жетилген түрлөрүнүн - типтери фольколордо, эмгекчилер элдин оозеки адабиятында гана түзүлгөн. Геркулес, Прометей, Микула, Селянинович, Святогор, Василиса Примудрая сыяктуу толук баатырларды, иши оңуна келе бере турган апенди Иванды, өлүмдү жеңе турган Петрушка сыяктуу көркөм баатырлардын образын түзүүгө элдин акылынын, оюнун, сезиминин, тажрийбасынын бирдейлигинде. Мындай келүү фольклорду түзүүчүнүн болушу жасоого, турмушту жаңыртуу күрөшүнө тикеден тике хатышы бардыгын деп билү керек"- деген.

I/ Совет жазуучулар союзунун I-с"езд. I934-ж. 8-бет.

Ушул эле сыяктуу кыргыз эли өздөрүнүн көп убактардан берки өмүр сүрүп келе жаткан тажрийбалары, ойлору, санаалары аркылуу тилек катарында "Манас" эпосун түзүшкөн.

Манас да башка элдердин фольколорундагы өтө чектен ашыра сүрөттөлгөн, мификалык мүнөздө түзүлгөн кыргыз элинин легендарлык баатыры. Өздөрүнүн жашаган турмушунда оорчулуктун, көз карандылыктын, талоончулуктун кайгылуу күндөрүн башынан өткөргөн кыргыз эли Манас сыяктуу баатырларды самашкан. Кыргыз эли өздөрүндөгү болгон достукту, патриоттуулукту, гуманизмдикти, туруктуулукту, боорукердикти ж.б. жакшы элдик сапаттардын бардыгын "Манас" эпосуна топтогон.

Киргыз элинин Манас, Алмамбет, Чубак, Сыргак, Семетей жана башкалар өндүү баатырларды күн мурунтан эңсегендиги "Манас" эпосунда ачык көрсөтүлөт. Талоончулук, басып алуучулуктан мүнкүрөгөн кыргыз эли Манастын төрөлө тургандыгын, ал эл үчүн кызмат кылып, душмандардан өч алып кыргыз элинин башын кошо тургандыгын күн мурунтан билишет.

"Добул келсе жел тийбес,
Булун токой чер болор.
Калын элдин баштыгы,
Кабылан Манас чер болор,

Быркырап кайгы чачылар,

Кайран кабак ачылар" - деген жакшы тилек менен

жоромолдойт. /Каралаев С. I том, II бет/.

Кыргыз эли өздөрүнүн ушул өндүү энсөөлөрү аркылуу оозеки чыгармачылыгында түзүп алган баатырын жаратылыштагы болгон заттардын эч бирине теңебейт. Алардын образдарын сүрөттөгөндө адам таң кала турган укмуштуудай кылып көрсөтөт. Башкача айтканда кыргыз элинин легендарлык баатыры Манас:

"Алтын менен күмүштүн,

Ширөөсүнөн бүткөндөй.

Асман менен жериндин,

Тирөөсүнөн бүткөндөй,

Айын менен күнүндүн,

Бир өзүнөн бүткөндөй,

Ай алдында дайранын,

Толкунунан бүткөндөй,

Абадагы булуттун,

Салкынынан бүткөндөй" - кылып элестетилет.

Албетте эпостогу Манастын образынын мындай түрдө берилиши - ал "Манас" эпосунун элге таандык болгондугу. Эпостогу эл таламын талашкан Манасты эч нерсеге теңебестен өтө жогору баалагандыгы.

Кыргыз эли "Манас" эпосундагы он каармандар болгон: Манас, Алмамбет, Чубак, Сыргак, Семетей, Сейтек, Каныкей,

Айчүрөк, Күлчоро ж.б. дын элестери, мүнөздөрүн, психологиясын өздөрүнүн поэтикалык сезиминин эң жогорку көркөмдүктөгү устаттыктары менен ишт**е**шкен. Ошон үчүн "Манас" эпосун кыргыз эли эч бир танбастан сүйүп, кадырлап угушат. Анын угуучулары ал каармандардын муну менен мундаш, жыргалы менен тең орток болуп, өздөрүн ошол каармандар менен кошо жүргөндөй сезет. Кыргыз элинин эркин турмушуна каршы турган Конурбай өндүү душмандарга кыжыры келип, ага каршы Манас менен кошо согушка киргендей болот. "Манас" эпосун аткарып жатканда, анын угуучуларынын арасынан көп адамдардын каармандардын кыйынчылыкка туш келген жеринде ыйлап жибериши, же болбосо, иши онунан чыгып жеништүү жерине барганда, кыйкырып сүрөп отурушу буга далил.

Мындай болгондон кийин "Манас" эпосунун азыркы учурдагы эмгекчилерди коммунисттик духта тарбиялоодо пайдасы барбы? Менимче сөзсүз бар. Эмгекчилерди патриоттуулукка гумандуулукка, достукка, боорукердикке, туруктуулукка тарбиялоодо "Манас" эпосу да таасирин тийгизбей койбойт.

Совет эли өзүнүн баатыр өткөн ата-**ж**б бабаларынын наамына,м алардын патриоттук салтына сүйөнө келген эл. Бөштондук үчүн жүргүзүлгөн күрөштөрдө эрдиги менен атка конуп баатыр өткөн ата-бабаларын совет эли ар дайым эрдактап келген.

Советтик патриотизмдин түп тамыры элдердин өткөндөгү тарихы менен, анын эпостору, жомоктору менен байланыштуу экендигин М.И. Калинин өзүнүн "Коммунисттик тарбия жөнүндө" деген эмгегинде ачык түрдө көрсөткөн.

Анда: "Советтик патриотизмди биздин элдин өткөн тарихынан ажыратып, ага байланышсыз үгүттөөгө болбойт. Ал өз элинин сонун иштеринин патриоттук сыймыктары менен арбытылышы керек. Советтик патриотизм - биздин элдин өнүгүүсүн илгерилеткен ата-бабаларыбыздын чыгармачылык иштеринин тупадан туура мурасчысы эмеспи...

Демек советтик патриотизмдин түбү элдик эпостордон башталып, эң алыскы өткөн доорго барып байланышат. Ал ~~ким~~ эл жараткан бардык сонундарды өзүнө синирип, анын бардык ийгиликтерин сактаганын урматтуу улуу милдети катарында эсептейт" - деген. /М.И.Калинин. "О коммунистическом воспитании", 1940-ж. 11-бет/.

"Манас" эпосун да ушул сыяктуу кыргыз элинин узак мезгилдерден бери сактап келе жаткан эң сонун, эң ардактуу мурастарынын улуусу.

Ошон үчүн "Манас" эпосунун элдик жагын көрсөтүүдө, анын ар түрдүү кошумчаларын ажырата билип, эпостун алгачкы

мезгилдеги сюжеттик түзүлүшү боюнча этияттык менен баалаш керек.

Рас, "Манас" эпосунда кемчиликтер көп кездешет. Азыркы кезде КирФандын фондусунда сакталып турган "Манас" эпосунун 13 варианты болсо, анын көпчүлүгү пантюркизм жана панисламизмдин таасири аркасында киргизилген диндик кошмолордон кур эмес. Ал эми диндик кошмолору жокко эсе болуп, элдик мүнөзүндө айтылган варианттарда бар. Айрыкча Саякбай Каралаевдин варианттында дин ан чейин ардакталбайт. ~~Саякбай Каралаевдин айтуу боюнча "Манас" эпосунун жалпы вариантынын башынан аягына чейин диндик кошмолор, басып алуучулук, өзгөчөлүгү, ошондой диндик көзкарастар

Ошондуктан "Манас" эпосундагы жогорку кемчиликтерди жоюп, кошумчаларын алып таштап, эски варианттарынан да, жаңы варианттарынан да пайдаланып эл үчүн жогорку идеялуу көркөм эпос түзүүгө толук мүмкүнчүлүк бар.

Марксизм-ленизизм классиктери байыркы замандын адабий мурастарына дурус мамиле кылууну үйрөтөт. Ал адабий мурастардан пайдалануу маселелерине келгенде аны марксисттик сын көз менен карап, өзүбүздүн социалисттик курулушубуз үчүн болгон күрөшкө байланыштырып пайдаланышка үйрөткөн.

Адабий мурастарды текшерүү, андан дурус пайдалануу адам баласынын тарихын, тап күрөшүнүн мүнөзүн дурус түшүнүүгө жардам кылат. Адабий мурастардан пайдалануу жөнүндө жолдош Молотов ВКП/б/ нын XУШ с"ездинде:

"Эч кир күчтү аябастан адабият мурастарын үйрөнүш керек. Аны жетиштүү түрдө терең билиш керек. Капитализм жана андан мурдагы адам баласынын тарихы бергендердин бардыгы менен пайдаланы жана нечен жүз жылдар бою кишилердин эмгеги менен түзүлүп элдин турмушу үчүн женил, эркин, жарык жана жаркыраган жаңы үй салыш керек", - деген.

"Манас" эпосу, социалисттик улуу октябрь революциясына чейинки жашаган кыргыз эли үчүн, угуп тарбия ала турган адабияты,

көрүп көнүлүн ача турган театры, өздөрүнүн башынан өткөргөн турмуштары менен тааныштыра турган тарихы, өздөрү жашап келген жер, суу, тоолорун билдире турган географиясы, ~~жыжыжык~~ улуттук маданиятынын өзгөчөлүгүн көрсөтө турган этнографиясы, архитектурасы, искусствосу болгон. Демек, "Манас" эпосунун кыргыз элинин өткөндөгү турмушунун ар түрдүү шарттарын билдирүүдөгү ролу зор. Анын тескери жагына карагандан элдин таламына, оюна, тилегине дал келе турган артыкчылыгы көбүрөөк.

Жыйынтыктап айтканда "Манас" эмгекчил элдин жомогу, ага бай-манаптардын тиешеси жок. Бирок, бай-манаптар, алардын идеясын жүргүзгөн улутчулдар ага таасирин тийгизбей койгон жок . Ошол жат идеядагы жугундулардан "Манас" эпосун арылтып, аны эмгекчи элге кайтарып берүү биздин негизги милдеттерибиздин бири болуп саналат.

СССР Илимдер Академиясынын Кыргызстан
филиалынын Тил, адабият жана тарих
институтунун илим кызматкери
Исмаилов Касым.

Арт. 920-16
Цена 1 р. 60 к.

ММП—РСФСР
Промкомбинат Калининского района
г. Ленинград

Тип. ЛИСИ Зак. 70 Тир. 50000 16.4.1952 г.